

דרכי לימוד תורת ארץ ישראל

לימוד חדש

ולשאתם מים בששון ממעיני הישועה
(ישעיה י"ב, ג').
ותקבלון אולפן חדת בחדותא מבחירי
צדיקיא (תרגום שם).

בשוב ה' שיבת ציון בדורות האחרונים, חוזרת תורה לאכסניא שלה, והולך ומתחזק הצורך לברר מהי תורת ארץ ישראל ומהן הדרכים להשיגה. השינויים והתמורות שחלו בעם ישראל, הן מצד התקופה על כל דעותיה ורעיונותיה, והן מצד הקשר המעשי לארץ ישראל, מצריכים בירור מחודש בדרך הופעתה של תורה. לימוד חדש דורש שאיבה ממעיני הישועה, הלא הם מקורותיה של תורה המתגלים בבחירי צדיקיא. מרן הרב קוק זצ"ל דלה דלה לנו להשקותנו מים חיים וללמדנו דרך העבודה והלימוד לדורנו.

* * *

לימוד אמונה ופנימיות

וכך כותב הרב באגרותיו (ח"א אג' קמ"ו):

לא תוכל לעד התורה להיות מצומצמת רק בחקר הלכה המעשית לבדו. החלק הרוחני שבתורה, לכל רחבו, עמקו והקיפו, מוכרח גם הוא למצא מקום בישיבה. האגדות, המדרשים הנגלים והנסתרים, ספרי המחקר והקבלה העיונית, המוסר והרעיון, הדקדוק, הפיוט והשירה, כמובן של חכמי אמת וחסידים הראשונים, גם הם הנם גופי תורה, שאף על פי שאי אפשר לתן להם כל כך זמן וכל כך קביעות, כמו ההלכות והתלמודים, הפוסקים הראשונים והאחרונים, מכל מקום אי אפשר כלל, ביחוד בימינו, וביותר בארץ ישראל, הדורשת תעופה רוחנית מבניה בטבע קדושתה, המלאה את כל אורה, למנע את כל אלה מלקחת עבורם מקום חשוב. וצד חידוש זה הוא מוכרח בדורנו, ומוכרח הוא ביותר בישוב החדש, הדורש רפואה רוחנית.

ועוד ממעיני אגרותיו (ח"ב אג' תפ"ג):

והוא הדבר מה שאני בעניי ובמר נפשי רגיל לקרא, לשנות ולשלב מאות ואלפים פעמים, עזבנו את נשמת התורה, וזאת היא הצעקה הגדולה המקפת בעזה דורות רבים, מימי הנביאים, הסופרים והחכמים, גדולי הדורות הראשונים והאחרונים. גדולי הכשרון שבנו, פנו להם בעיקר אל הצד המעשי שבתורה, וגם שם רק במקצועות מיוחדים, עבדוהו והרגילוהו בחינוך, והצד ההרגשי, ויותר מזה הצד העיוני, ומה שלמעלה ממנו ובא אחריו ממילא, הקדשי ההופעי, שבו הגאולה והישועה גנוזה, אותו עזבו לגמרי, ולגס רוח ומשוגע יחשב גם מי שבא ותובע את העלבון הגדול הזה, מרועי האומה.

...לתשובה גדולה אנחנו נקראים, לתשובה מאהבה ולכל מכשיריה, דוקא בעת משבר גדול וסכנה עצומה, צריכים לקחת את המעולה שבתרופות, רדיקלים אנו מוכרחים להיות, בפשרות למחצה לשליש ולרביע מאומה לא נתקן. האמונה אבדה, הולכת ומתדלדלת, מפני שהופרה תורתה, אין דורש ואין מבקש... כל מי שיש אומץ בלבבו, כוח בעטו ורוח ה' בנשמתו קרוא הוא לצאת אל המערכה ולצעוק הבו אור...

ובכל זמן שאנו נדדים, נשחטים ונטבחים, כצבאות וכאילים, על אשר אין אנו מכירים את תפקידנו, באים אנשים קטנים ומצומצמים, ומרפאים אותנו ברפואות קרות מכל המינים ואת סם החיים העיקרי, אותו מניחים בקרן זוית. אלה מתוך טמטום הלב וקטנות אמונה, ואלה מתוך גאווה וחסרון ידיעה, ועוד הפעם חושבים שהגדלת תורה והאדרתה, כשתהיה באותו המובן הצר והיבש, שלא היה בכחו להחזיק את עמדתנו מעת אשר השתערו רוחות קולטוריות, והמון תביעות רוחניות נגדנו, שזו תהיה גם כעת התרופה הכוללת לכל מכאובותינו הרבים.

* * *

אורייתא סתים וגליא

באגרות ראי"ה (ח"א אג' פ"ז) כתב הרב:

עתה קרבו הימים, שהכל יכירו וידעו, שישועת ישראל וישועת העולם כולו תלוי רק בהופעת חכמת אור הגנוז של פנימיות רזי תורה בשפה ברורה. הנסתר יעמיד על רגליו גם את הנגלה, וכולא ברזא קיימא. ומה מעטים הנם המשיגים ומכירים את זה, ביותר מתלמידי חכמים המצוינים ונאמנים, שרק משרידים אשר ד' קורא הנם.

ובאורות התורה (י"ג, א):

כשלומדים הרבה נסתר, אז כל מה שמבינים ולומדים מהנגלה מאיר באור יקרות ומתגלה הופעת הנסתר וסגולתה על כל העניינים המושגים שבנגלה...

ובזה יש הבדל בין אורא דארץ ישראל שיכולה רוח הקודש להשפיע גם על תוכן ההלכות, ובחויץ לארץ רוח הקודש מתפשטת בגלוי רק על האגדות, וההלכות נדונות על פי השכל האנושי. "במחשכים הושיבני כמתי עולם זה תלמודה של בבל".

השל"ה בתחילת ספרו הביא את הזוהר בפרשת אחרי (ח"ג ע"ג ע"א):

ובגין דאיהי גניזה עלאה יקירה, שמיה ממש, אורייתא כלא סתים וגליא ברוא דשמיה.

ועל דברים אלו כתב השל"ה (בית חכמה):

וכן בענין התורה, אין הנגלה ענין בפני עצמו מהנסתר, כמו שמבינים ההמוניים, דרך הנסתר לחוד ודרך הנגלה לחוד, זה אינו, רק הנסתר נשתלשל ונתגלה...
ובזה יתבאר נגלה ונסתר של כל התורה כולה. הנה העולם סוברים דהנסתר הוא ענין אחר מהנגלה, וזה אינו רק הוא הוא, שהנסתר נתעבה ונתגשם וזהו גילוי... ובה יובן מאמר רז"ל במסכת סוכה אמרו עליו על רבי יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא משנה וכו' דבר גדול ודבר קטן, דבר גדול מעשה מרכבה, דבר קטן הויות אביי ורבא. ותימה כי זהו חיינו ואורך ימינו ויתד ויסוד שהכל תלוי בו, יקראהו דבר קטן.
ולפי דרכי יתכן הענין היטב כי ההויות ופולפולים מעמידים דיני התלמוד, שהם פירוש על התורה שבכתב, על בוריין, להבין את מעשה המצות "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", אשר פירוש זה הפסוק הוא כך, שהחיות הרוחנית הוא בהם ממש...

...כך בחינת המעשה, היום לעשותם הוא דבר קטן, אמנם שורשה למעלה במרכבה הוא דבר גדול ונצחיי, והדבר הקטן הוא ממש הדבר הגדול, כמו גרעין החיטה שצומח ממנה שיכולת. הרי מבואר שתורה שבעל פה שהיא הנגלה, אשר יעשה האדם, היא בעצמה הנסתר.

דברי השל"ה ברור מללו ששלימות התורה היא חיבור דבר גדול עם דבר קטן, לראותם כדבר אחד ממש.

ואף בהקדמת ספר בית אבות (לרבי שלמה זלמן נכד ר' אברהם בעל "מעלות התורה" שהיה אחי הגר"א) כתב:

כמו שהתורה שבכתב הפנימיות שבה מרומם, תשכון לעילא לעילא והתיבות שבה הן רק לבוש, וכן הענין בתורה שבעל פה שהלבישו הפנימיות בהתיבות של הסיפורים והמעשיות. כל זה נראה ברור בדברי בעלי התלמוד. ואם בדברי האמוראים כן, כל שכן בדברי תנאים בעלי המשנה שיש בהם כמה דרכים נעלים ופנימיות ופנימיות לפנימיות, וכמה פנים לפרש דבריהם והפך בה והפך בה דכולא בה.

וכן איתא בזוהר הקדוש (בהעלותך קנ"ב) טפשי דעלמא לא מסתכלי אלא בלבושא וכו' אנון דידען יתיר לא מסתכלין בלבושא אלא בגופא, חכימין אנון עבדי דמלכא

לא מסתכלי אלא בנשמתא דאיהי עקרא כדכולא אורייתא ממש, ולזמנא דאתי זמינין לאסתכלא בנשמתא דנשמתא דאורייתא...
 וכל שהוא פשוט יותר בדרך הפשוט, היא יותר קרובה לדרך האמת, הוא דרך הסוד.

ואחר שהודיעונו קדמונים כל אלה, ולימדונו דרך הופעתה של תורה, שהחלק הגלוי שבה הוא כעין קצה חוט אשר שורשו למעלה למעלה (כלשון ה"חסד לאברהם", מעין שני נהר י), נבין יותר קריאותיו הגדולות של מרן הרב זצ"ל, אשר קרא לאחד את חלקי התורה, אשר הם מאוחדים מיסודם ורק מחסרונונו נפרדו דרכם:

ההלכה והאגדה צריכות הן להתאחד זו עם זו.
 הננו קרואים לסול מסילות כאלה בארחות הלימוד, שעל ידיהן ההלכה והאגדה תתחברנה חיבור עצמי. ומתוך הדעה הזאת יופיע אור חדש על המקצוע שאנו באים לשים בו את עינינו ולבנו בחקרי תורה, חיבור ההלכה והאגדה.
 הצורך שהביא את בעלי הפלפול בדורות שעברו, לנסות לפעמים לשלב את האגדה עם ההלכה, הוא באמת נובע מתביעה זו של אחדותם של אלה הכוחות הפועלים כל כך יחד (מתוך אורות הקודש ח"א עמ' כ"ה והלאה).

...אמנם הונחה שאיפה פנימית במעמקי הנשמה, לשלב את ההלכה וההגדה יחד. עשו ניסיון זה מפלפלים בפלפולים שונים, שאנו רואים בהם רוח קדוש של ניסיון יצירה, משוקה מטל החיים של חפץ האחדות והשלום הגמור שבין העלמין דאתגליין ובין העלמין דגניזין. אמנם לא יצא בצורה של גדלות וגמר פרי, כי אם בצורה קטנותית ובוסרית, ותכלית נטייה נפשית זו, היא האחדות הרוחנית המוחלטה של העולמות הללו, הנראין כנפרדים.
 ...ההסברות המתחדשות בדרכה של התורה הנגלית מדור לדור, יש בתוכם נקודה פנימית של התקרבות להרחבה הרזית... (ערפלי טוהר עמ' קי"ח, אורות צ')

מרגלא בפומיה של החתם סופר שעירוב הלכה ואגדה הרי הוא כעירוב כלאיים (ומובאים הדברים בספר "מתוך התורה הגואלת" ח"א עמ' ו').
 ונראה שהגדרה זו חשובה דוקא לשואפים לאיחוד המקצועות השונים של התורה. דין כלאיים הוא רק בגידול על פני האדמה. לא אסרה תורה לאכול לחם העשוי מחיטה עם ענבים, כשם שאסרה גידול תבואה וגפנים. דין כלאי זרעים לא מונע מאתנו טעמה הטוב של תערובת ירקות.

והוא הדין בתורה. חילוק המקצועות חשוב הוא בתקופת הגידול (ערפלי טוהר עמ' קי"ז):

המצב הנפשי הדרוש לעומקה של הלכה על פי סגנונה הקבוע המושג אצלנו מאז נחתם התלמוד הוא בטבעו אינו מתאים למצב הנפשי של ההתהלכות ברחבה במרומי האידיאלים האלוקיים ורזיהם, שאיפותיהם והרחבת עדוניהם. לזה נפלגו ההגדה וההלכה, הנגלה והנסתר.

אמנם אחר שרכש האדם דרך לימודו בהלכה ובאגדה, וכל מקצוע עוצב וחוטב בדרכו, ראוי ונכון לחברם יחד חיבור עצמי, כשאינן האחד מטשטש תכונותיו של זולתו.

* * *

לימוד כללי התורה ופרטותיה

ב"הד הרים" מובאים דברים שכתב הרב חרל"פ שהתגלו לו מ"הגאון הקדוש מבריסק זצוק"ל" (אג' ל"ו):

ההבדל בין תלמוד בבלי לתלמוד ירושלמי הוא שתלמוד בבלי הוא כלל הצריך לפרט ותלמוד ירושלמי הוא פרט הצריך לכלל. המובן מאלו הדברים הקצרים המכילים הרבה הרבה, הם מחידושו של הרב.

"בבלי הוא כלל הצריך לפרט"

בפירושו ל"ג מידות שהתורה נדרשת בהן כתב הרב זצ"ל (עולת ראי"ה ח"א עמ' קפ"א):

מכלל שהוא צריך לפרט - ההופעה העליונה, העומדת למעלה מכל גבולים, אם לא היה ביכלתה להמציא גם כן כל מורד וכל גבול הרי היתה היא בעצמה בעלת צמצום וגבול, ולא היה מקום הופעה לאור העליון, המתגדל ועולה מעל כל מצר ומתעלה ממעל לכל גבול. על כן הכלל הוא צריך לפרט.

הכלל העליון כשהוא עומד לבדו, מבלי למצוא את הדרך כיצד להשקות ולהרוות את העולם כולו על כל פרטיו מטל חייו, הרי שחסר הוא, ומצטמצם בגבולו העליון מבלי יכולת להרחיב גבולו על כל עולמים.

על כן הצורך להכניס את הכלל אל כל המבואות האפלים והחשוכים, הפרטיים, צורך הכלל היא, ומרחיבה את גבולו על כל היש.

משל למה הדבר דומה, למעיין הזורם באפיקו ואין השדות שבסביבתו נהנים ממימיו. הדרך כיצד לשלח יובלים מן המעיין אל השדות, צורך המעיין היא, על מנת שימלא יעודו והמים יגיעו למלא תפקידם להרוות את הארץ ולהפרותה.

הכללים העליונים שייכים לעולם האגדה, שהוא החלק העיוני והרוחני של התורה, והפרטים שייכים לעולם ההלכה המורידה את הכלל הרעיוני לעולם המעשי.

ובירושלמי הוריות (סוף פרק ג') דרשו:

דרש רבי שמואל בריה דרבי יוסי בי רבי בון (משלי כ"ח): "חכם בעיניו איש עשיר ודל מבין יחקרנו", "חכם בעיניו איש עשיר" זה בעל התלמוד, "ודל מבין יחקרנו" זה בעל אגדה. לשנים שנכנסו לעיר, ביד זה עשתות של זהב, וביד זה פרוטרוט, זה שבידו עשתות של זהב אינו מוציא וחייה, זה שבידו פרוטרוט מוציא וחייה.

ונראה פירושו שבעל אגדה דומה למי שיש בידו עשתות של זהב היינו כללים ואין בידו פרוטרוט, שזו הדרך להוציאם ולקנות על ידם צרכי חיו, ובעל הלכה דומה למי שיש בידו פרוטרוט, דהיינו פרוטות להוציאם לצרכיו. ומובן ממדרש זה שהכלל צריך לפרט, שאין בעל אגדה יכול לחיות על פי רעיונותיו הכלליים אם לא ישתמש בפרטי הלכה (ובפני משה לא פירש כן עיי"ש) וכן משמע שם מהמשך הירושלמי.

ובהקדמת ספרא צניעותא אמר רשב"י, משל כללי התורה למה הוא דומה (בתרגום):

משל לאדם שדירתו היתה בין ההרים ולא ידע יושבי עיר. זרע חיטים ואכל חיטים כמות שהם. יום אחד בא לעיר, הגישו לו לחם טוב, אמר אותו אדם, זה למה? אמרו לו זה לחם לאכול. אכל והיה מוטעם מאד לחכו. אמר, וממה נעשה זה? אמרו לו, מחיטים. אחר כך הגישו לו מאכל מלכים הנלשים בשמן ודבש. אמר, ואלו ממה נעשו? אמרו לו, מחטים. אמר: ודאי אני הוא בעל כל אלו, כי אני אוכל העיקר של כל אלו שהוא חטה. ומשום דעה זו לא למד איך לעשות כל אלו מטעמים, ולא ידע ממעדני העולם ונאבדו ממנו. כך מי שאוחז כלל החכמה ואינו יודע בכל העדונים המענגים היוצאים מכלל ההוא.

והוא שאמרו בתנא דבי אליהו (זוטא פ"ב):

כשנתן הקב"ה תורה לישראל, לא נתנה להם אלא כחטים להוציא מהם סולת וכפשתן לארוג ממנו בגד בכלל ופרט, ופרט וכלל, וכלל פרט וכלל, וכן כלל שהוא צריך לפרט ופרט שהוא צריך לכלל.

נמצינו למדים פירוש הדברים, שהתלמוד הבבלי הוא כלל הצריך לפרט, שהכללים כשהם נמצאים ברום מעלתם, אין העולם נהנה מהם, כעשתות של זהב, כחטים ופשתן, ובא התלמוד הבבלי ומוצא את הדרך כיצד להאיר את המחשכים באמצעות אור הכללים, ומצליח להוריד את הכלל העליון לעולם המעשה.

"ירושלמי הוא פרט הצריך לכלל"

בפירושו ל"ג מידות שהתורה נדרשת בהן כתב הרב זצ"ל (עולת ראי"ה ח"א עמ' קפ"ב):

ומפרט שהוא צריך לכלל - אי אפשר כלל להתוות מציאות של פרט בצורה עומדת לעצמה. תיכף כשהפרט יסגר בגבולו תפוג כחניותה של מציאותו, וישוב לאפס. וכל כחו ואדירתו של הפרט הוא מפני שהוא תמיד נזקק, עורג וצריך לכלל.

מובן הדבר שיסוד כל המציאות הוא הכלל. הכלל הוא הנותן חיים לפרט, ומבלעדיו אין לפרט כל מציאות. על כן שאיפתנו צריכה להיות לקשור את הפרטים אל הכללים כדי להרוותם בטל חיים וליתן להם מציאות וקיום.

אמנם, "הסדר התדירי הוא לבא מן הגלוי אל הנסתר ומהפרטים אל הכלל" (לשון הרב זצ"ל אורות הקודש ח"א עמ' ל"ח) ובהיותנו כאן בעולם הזה, אין לנו דרך להיפגש עם הכללים

שלא דרך הפרטים. וזו גם הסיבה שעלול האדם לשקוע בפרטים, לשכוח את מקורם ולגרור להם דלדול רוחני.

צריך האדם להתעשר בפרטים תחלה, כדי שיוכל לתן לרוחו חופש והרוחה לסקירות כלליות, שזהו כל עונג רוח האדם, השואף להרחבת הנהר של הבינה העליונה. אחר שבא למדרגה הוגנת של רכישת פרטים, אז הולך הרוח ויוצר לו ערכים כלליים, שהם הולכים ומתנשאים מעל כל הפרטים... אז מגיע תור הגדלות לאדם, שתובע ממנו שלא תהינה פעולותיו מצות אנשים מלומדה, אלא שכל פעולה וכל הרגל, כל עבודה וכל מצוה, כל רגש וכל רעיון, כל תורה וכל תפלה, תהיה מוארה באור הגנוז, באור הכללי, הגנוז בנשמה העליונה, לפני הופעת פעולתם (אורות הקדש ח"א עמ' נ"ג).

וזו היא דרכה של תורת ארץ ישראל לקשור את הפרטים לכלל, ולאגדם באגד אחד. וכך פירש הרב יצחק יעקב ריינס את דבר המדרש (בראשית רבה פרשה ט"ז, ד') "אין תורה כתורת ארץ ישראל" וזו לשונו:

ובבראשית רבה (פרשה ט"ז) "אמר רבי אבהו טובה גדולה חלק הקב"ה לעולמו, אדם פורט זהב אחד והוא מוציא ממנו כמה יציאות", והמליצה התוכית מזה המאמר הוא, כי כמו שהזהב כולל כמה מטבעות קטנות, ומרויח על ידי זה, אשר תחת לטלטל ולשמור כמה מטבעות יוצא עתה בטלטול ושמירת זהב אחד כל הפרוטות הן בכלל הזהב, כן הוא בענין למוד התורה, אם ישמור זכרון הכללים יהיו הפרטים שמורים מאליהם וזהו מה שדרשו שם "וזהב הארץ היא טוב אין תורה כתורת ארץ ישראל" דהם עשו כללים כללים כידוע דרכי הירושלמי בזה.

והביא עוד מהירושלמי פסחים ריש פרק "אלו דברים": "רבי זירא בשם ר' אלעזר, כל תורה שאין לה בית אב אינה תורה", ופירשו, שבית אב היינו הכלל ממנו יוצאת התורה ההיא, ואם אינו יודע הכלל, הרי שהפרט אינו עומד ולבסוף משכחו. נמציינו למדים שכוחה של תורת ארץ ישראל לקשור את הפרטים אל הכלל, ובכך להעמידם ולקיימם, ועל כן הירושלמי הוא בחינת פרט הצריך לכלל. ומובן שהדרך הראויה היא פרט הצריך לכלל וכלל הצריך לפרט, שאם כלל בידך עליך להמשיכו עד לפרטים ואם פרטים בידך עליך להעמיק חקור מאיזה כלל הם נובעים. ויתבאר דברי המדרש (שיר השירים רבה פרשה ב', ט"ז):

אמר רבי יצחק: לשעבר היתה התורה כלל והיו מבקשים לשמוע דבר משנה ודבר תלמוד, ועכשיו שאין התורה כלל מבקשין לשמוע דבר מקרא ודבר אגדה.

ונראה לפרש את הדברים, שכשהיתה התורה כלל היה צורך לפרט, בחינת כלל הצריך לפרט, והיו רואים כיצד הפרטים מקושרים אל הכלל, ועל כן נקשרו בפרטים, אבל כשאין התורה כלל, ואין רואים קישור הפרטים אל הכלל, הכל רצין לדבר אגדה כדי לקבל טל חיים להרוות את הנפש, בחינת פרט הצריך לכלל.

ומפורשים הדברים בספרי (האזינו, א') על הפסוק "יערוף כמטר לקחי":

ר' יהודה אומר: לעולם הוי כונס דברי תורה כללים ומוציאם פרטים... שאם כונסן פרטים מייגעין אותו... משל למי שהלך לשוק וצריך מאה מנה, אם מצרפן סלעים, מייגעין אותו, אבל אם מצרפן לדינרי זהב, פורט ומוציא בכל מקום (עיי"ש עוד).

והיינו: את הפרטים הוי כונס לכללים, ואת הכללים הוי פורט במקום הצורך.

* * *

הקריאה לדורנו

באורות התשובה (ד', י') כתב הרב זצ"ל:

החוצפה דעקבתא דמשיחא באה מפני שהעולם הוכשר כבר עד כדי לתבע את ההבנה, איך כל הפרטים הם מקושרים עם הכלל, ואין פרט בלתי מקושר עם הגודל הכללי יכול להניח את הדעת... ואם היה העולם עוסק באורה של תורה במדה זו, שתתגדל הנשמה הרוחנית עד כדי הכרת הקשור הראוי של הפרטים עם הכללים הרוחניים, היתה התשובה, ותקון העולם הבא אתה ועל ידה, מופיעה ויוצאה אל הפועל. אבל כיון שההתרשלות גרמה, שאור תורה פנימית, הטעון רוממות וקדושה עצמית, לא הופיע בעולם כראוי, באה התביעה של סדור חיים כאלה, שהפרטים יהיו מובנים במובן הכלל, בזמן כזה, שהגמר של גלוי האור וסלילת הדרך להבנה זו עדיין לא בא, ומזה באה ההריסה הנוראה. ואנו מוכרחים להשתמש בתרופה העליונה, שהיא הוספת כח בכשרון הרוחני, עד אשר הדרך איך להבין ולשער את הקשור של כל עניני הדעות והמעשים התוריים עם הכלל היותר עליון יהיה דבר המובן והמוצע בדרך ישרה על פי הרגשות הנפשיות השכיחות, ואז ישוב כח החיים הרוחניים במעשה ובדעה להופיע בעולם, ותשובה כללית תחל לתת את פריה.

ובאורות התורה (י"ג, ו') כתב:

אנו צריכים להתרומם לאותה המדרגה של הבנת הכללים וכללי הכללים, והפרטים בהצעותיהם יהיו נסמכים עמם. זאת היא המדה המיוחדת של תורת ארץ ישראל, ובזה היא מחולקת משל חוץ לארץ. התרוממות הנשמה אצל תלמידי חכמים לסקירת הכללים של כללי התורה, ושרשי האמונה והעבודה, שהם מתבארים על פי עסק קבוע ומוסכם בפנימיותה של תורה בכלל, מוכנת היא לבא בארץ ישראל דוקא. ...על כן רק בארץ ישראל מוכנים הם תלמידי חכמים, אם ירצו להשתמש ביתרונם, ולהכין עצמם למה שהם מוכנים, בפיתוח הגון, לבא אל עמקי תורה מלמעלה למטה, מן הכללים אל הפרטים... ודוקא מפני שתלמידי חכמים שבארץ ישראל הנם מוכנים אל זאת המעלה הנשאה, על כן כל זמן שהם אינם מכירים את מעלתם

הרוממה, ואינם עולים אליה, וחפצים להיות מתנהגים בארחות דרישת התורה רק בדרך הראויה לבני חו"ל, הנם נעשים מתנונים וירודים, חלשים ולקויים בגוף ובנפש. ולא די שאין יתרון הנעלה מתגלה, אלא שנדמה עוד שתלמידי חכמים שבחוץ לארץ יהיו עולים עליהם בחריצות ובפולפול. וכל זה מפני שלא באו עדיין לידי הכרת עצמם, ואינם משתמשים בדרך למודם באותו היתרון הקדוש, שאדמת הקודש מסגלתם אליו.

ובקריאה גדולה יצא הרב קוק זצ"ל בשנת תרס"ח (אורות עמ' ק"א):

אחינו היקרים, חכמי תורה, וסופרים משפיעים! גם אנו נואלנו וחטאנו. למדנו וחקרנו, פלפלו וחדשנו, כתבנו וציירנו, אבל שכחנו את האלהים ועזו, לא שמענו לקול נביאי האמת, לקול מעולי חכמי דורות עולמים, לקול הצדיקים והחסידים, חכמי המוסר וחכמי העיון והרזים, שצוהו והכריזו בקולי קולות כי סוף הנהר של התלמוד המעשי לבדו להיות יבש וחרב, אם לא נמשוך לתוכו תמיד מים מני ים, מימא דחוכמתא וקבלה, מים דעת האלהים, מים טוהר האמונה הטהורה הנובעת מנשמתנו פנימה משרשה ממקור החיים.

* * *

